

LENKIMAI

VINCENTAS JUZUMAS

Lenkimų valstybinis miestelis yra Telšių pavieta, prie pat pasienio su Kuršu. Jį sudaro 70 beveik vien žemaičių tautybės valsčių gyvenamųjų trobų su užvažiuojamąja karčema ir keliais žydų nameliais. Lenkimai yra Skuodo valsčiaus, kuris iki 1831 m. priklausė kunigaikščiams Sapiegoms, dalis, o nuo tų metų priklauso valdžiai. Čia nevyksta nei turgūs, nei mugės, nėra net valdiškos mokyklėlės.

PAKAPINĖ BAŽNYČIA

Pirmąją medinę bažnytėlę Lenkimų kaime 1680 m. pastatė patys Lenkimų ūkininkai. Netrukus po bažnytėlės pastatymo kun. Raudavičius (*Raudowicz*) čia įsteigė altariją, paskirdamas jai margą žemės ir užrašydamas 1 755 rublių sumą. Vyskupijos valdžiai sutikus, jis pats ir tapo pirmuoju altarista. Šia savo fundacija jis labai pagelbėjo aplinkiniams gyventojams, kuriems reikėdavo įveikti bjaurų ir ilgą kelią iki savo parapiinės Skuodo bažnyčios, nutolusios pusantros mylios.

Krikšto metrikai šioje bažnytėlėje prasižymėjo sulig 1704 m., ir nuo šio laiko bažnyčia pripažįstama kaip Skuodo bažnyčios filija.

1717 m. Skuodo savininkas kunigaikštis [Kazimieras Jonas] Sapiega vysk. Gorainio prašymu dovanojo šiai bažnytėlei valaką žemės.

Vysk. Antano Tiškevičiaus 1752 m. Alsėdžiuose sušaukto vyskupijos sinodo metu Lenkimų bažnytėlės altarista ir filjalistu buvo kun. Andriejus Stanevičius (*Staniewicz*).

1780 m. Lenkimų ir aplinkiniai gyventojai savo lėšomis pastatė čia naują mūrinę bažnytėlę.

Apie 1783 m. turtinga valstietė našlė Galdikienė (*Galdykowska*) prie šios naujos bažnyčios įsteigė antrą altariją, užrašydamas jai 3 105 rublius. Iki 1844 m. Lenkimų bažnyčia buvo Skuodo bažnyčios filija ir visiškai priklausė nuo Skuodo klebono, net už bažnytinę žemę turėjo mokėti kažkokio dydžio nuomą (kokia privilegija ji buvo paskirta – ne-

Lenkimų šv. Onos bažnyčios ansamblis. Nuotrauka iš RKIC archyvo

žinoma). Tais [1844] metais Žemaičių vyskupijos valdytojas kunigaikštis Simonas Giedraitis parapiinėmis paskelbė aštuonias filijines bažnyčias, tarp jų taip buvo pagerbta ir Lenkimų bažnyčia. Pirmasis klebonas čia buvo vietos altarista kun. Bonaventūras Mažonavičius (*Mažonowicz*). Kunigas jis buvo labai pavyzdingas, turėjo gražų ir stiprų balsą.

Šiandien stovinti mūrinė bažnyčia graži ir švariai prižiūrima. Yra trys drožinėti neseniai naujai paausuoti altoriai.

Bažnyčia šv. Onos titulo.

Yra šv. Onos brolija su ketvirčių šventėmis.

Čia taip pat švenčiama šv. Kryžiaus Atrodimo diena.

Klebonija gera, priklauso prie V klasės. Jai paskirtos žemės geros. Anksčiau turėjo valaką žemės, kurį ir dabar su tam tikru priedu valdo. Turėjo altaristai nuo kun. Raudavičiaus skirtą 1 755 rublių sumą.

Galdikienės funduotai altarijai su margu žemės buvo paskirti 3 105 rubliai.

Parapija nedidelė, joje yra 2 187 gyventojai, gyvenamųjų namų – 174, kaimų – 15, nėra nei vieno dvaro ar bajorkaimio. Visa parapija priklauso dviem valsčiams – anks-

(Nukelta į 52 p.)

Lenkimų šv. Onos bažnyčios vidus. Danutės Mukienės nuotrauka

Lenkimų varpinė. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 51 p.)

čia kunigaikščiui Sapiegai priklausiusiam, o dabar valstybiniam Skuodo, bei anksčiau Gorskiams, o šiandien kunigaikščiui Oginskiui priklausančiam Salantų valsčiams. Moralės atžvilgiu parapija pakankamai pavyzdinga, žmonės prie bažnyčios prieraišūs, didžioji dalis jų skaito knygas. Materialiniu atžvilgiu parapija taip pat aukšto lygio. Su nedidelėmis išimtimis visi pasiturintys, visur gražios trobos, daugiausia su virš stogo išskylančiais kaminiais.

Šventinė apranga visų turtinga, šiuo-laikinės mados. Tautinė apranga jau seniai visiškai apleista. Tai matyti ypač tarp moterų, kurias galima pastebėti ryšint ne tik nuo keliolikos rublių kainuojančias skareles, bet dažnai ir vilkint šilkinčius drabužius. Visų vežimai pakaustyti arklių poromis kinkyti. Vežimai šventiškai puošnūs, nes čia nei ūkininkai, nei jų vaikai pėsti į bažnyčią nevaikšto. Žmonės čia visur sveetingi ir susitaupę atsargų.

Parapijos žemės paviršius lėkštas, prie pat pasienio su Kuršu, kuris iš vakarų pusės supa visą parapiją. Didelių kalnų čia niekur nėra. Žemė nelabai derlinga, daug kur smėlinga. Miškų nėra daug, ir tie patys taupyti, o pagrindiniai – Salantų kunigaikščio Oginskio ir valstybiniai. Durpių sluoksnių aptinkama daugelyje vietų. Didelių upių čia nėra, o mažesnės – tai Luknės ir Šventosios upės. Šioje parapijoje prasideda Juodupio upė. Parapijoje žinomų pelkių nėra.

MOSĖDIS

VINCENTAS JUZUMAS

Mosėdis – valstybinis miestelis, kuris anksčiau priklausė Žemaičių vyskupams.

Jis išsidėstęs prie Bartuvos upės, lygumoje, Telšių pavieta, o kadaise buvo Palangos pavieta, nuo Skuodo nutolęs per 10 varstų, tiek pat nuo Salantų, o nuo pavieto centro Telšių – per 8 mylias. Miestelis nemažas, jį sudaro ūkininkų trobos ir įvairūs nameliai, taip pat keliasdešimt žydų namelių, kurie čia turi savo sinagogą ir keliolika baka-lėjos bei medžiagų parduotuvėlių. Čia yra ir valstiečių valdyba, kurios patalpos yra buvusiam vyskupo dvare, taip pat yra valdiška mokyklėlė, kurios patalpos irgi ten pat. Miestiečių patogumui čia prie didžiulio tvenkinio yra ir medinis vandens malūnas, kadaise įrengtas Mosėdžio savininkų Žemaičių vyskupų. Jokie turgūs ar mugės Mosėdyje nevyksta. Vysk. Kiršenšteino prašymu karalius Augustas II 1702 m. buvo leidęs rengti čia vieną kermošių, vadinamą *Mugie*, bet kadangi kaimyniniuose miesteliuose panašūs kermošiai *Mugie* rengiami tą pačią dieną, tai yra pirmadienį prieš Užga-

vėnes, čia jis jau seniai apleistas.

Mosėdžio žemės, skirtingai nei kitos valdos, nebuvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Žemaičių vyskupams dovanotos, tačiau įsigytos jas nuperkant. Pradžią davė, atrodo, Motiejus II, nupirkęs *Medseidy* kaimą, vėliau nuo kažkokio bajoro [pavardės] pervadintą Mosėdžiu. Martynas, atrodo, III ir vysk. Jonas Domanovskis panašiai nupirko ir kitas žemes, – tokias, kokios jos [vyskupų rankose] buvo paskutiniu metu. Dėl gyventojų ištuštėjimo karų su švedais ir maro epidemijų metu šios žemės duodavo labai mažai pelno, tačiau, ilgainiui išaugus žmonių skaičiui, buvo apstatyti kaimeliai ir valstiečių gyvenimo lygis pakilo, iš šių žemių vyskupai galų gale gaudavo 5 800 rublių metinių pajamų. Vyskupai čia turėjo ir gražų mišką, kuris, žemėms perėjus išdo žinion, buvo sunaikintas.

BAŽNYČIA

Pirmąją bažnyčią 1544 m. Mosėdyje pastatė Žemaičių vyskupas Vaclovas Virbickis, kuris čia paskyrė kunigą ir suteikė kažkokią menką fundaciją. 1545 m. jis kreipėsi į karalių Žygimantą Senąjį su prašymu suteikti naujamai Mosėdžio bažnyčiai nuolatinę ir deramą fundaciją. Įsiklausydamas į mielo vyskupo Virbickio prašymą, Žygimantas Senasis tais pačiais 1545 m. išduotu raštu nurodė Užvenčio tįnūni ir Viešvėnų seniū-

Mosėdžio vandens malūnas (dabar čia veikia Respublikinis Vaclovo Into akmenų muziejus). Danutės Mukienės nuotrauka

nui p. Kasparui Bilevičiui paskirti iš Viešvėnų seniūnijos tris pavaldinius, tai yra tris namus ir du tuščius sklypus kaip fundaciją *Rankraštyje p. 414 paliktas tuščias.*

Toliau rankraštyje įrašyta ir išbraukta „ir Šatės“.

Mosėdžio bažnyčiai³¹⁰. Štai žodžiai iš šio rašto: „Žemaičių vyskupo Vaclovo Virbickio prašymu nurodau paskirti iš Viešvėnų valsčiaus kunigui prie naujos Mosėdžio bažnyčios tris pavaldinius ir dvi tuščias žemes.“ Tais pačiais 1545 m. tįūnas Bilevičius įvykdė šį karaliaus nurodymą.

1560 m. vysk. Jonas Domanovskis Mosėdyje įsteigė parapiją ir, kadangi karaliaus Žygimanto Senojo paskirta fundacija bažnyčios ir klebono išlaikymui nebuvo pakankama, tais pačiais 1560 m. rugsėjo 2 d. ją padidino, dovanodamas vyskupui priklausančių žemių.

1567 m. vysk. Viktorino Virbickio prašymu Žygimantas Augustas spalio 22 d. bažnyčios fundaciją padidino dar keliomis trobomis iš jau minėtos Viešvėnų seniūnijos.

Pagal tradiciją šią pirmąją bažnyčią apie 1657 m. sudegino švedai. Padedami vysk. Sapiegos, parapijiečiai po 1660 m. pastatė naują, kaip ir pirmoji, taip pat mažą bažnyčią. Po visų karo audrų ir maro epidemijų ilgai-niui padaugėjęs žmonių, bažnytėlė tokiam žmonių skaičiui tapo per ankšta. Tada vietos klebonas kun. Pranciškus Virkšėvi-

čius (*Wirkszewicz*), nors jau ir vyresnio amžiaus, vyskupo kunigaikščio Stepono Giedraičio padedamas, kartu su parapijiečiais 1780 m. visai kitoje vietoje pradėjo naujos mūrinės bažnyčios statybas. O medinė bažnyčia stovėjo miestelio gale prie kelio į Šates, kur ir šandien dar matyti jos pėdsakai.

1784³¹¹ m. ši nauja mūrinė bažnyčia buvo visiškai baigta, o vyskupui sufraganui Koš-čiui tais pačiais 1784 m. vasario 3 d. ją konseknavus, joje tuoj pat pradėtos laikyti pamaldos.

Bažnyčia graži, nemaža, su dviem bokštais, kurių viename sukabinti varpai. Jos išorė ir vidus tinkuoti, išbaltinti, stogas cinkuota skarda naujai perdengtas 1873 m. Viduje yra trys navos, iš kurių pagrindinė grįsta švedišku marmuru. Pagrindinėje navoje lubos iš lentų, šoninėse – mūrinės. Altoriai yra penki, visi neseniai vietos klebono kun. Pranciškaus Staškevičiaus (*Staszkievicz*) rūpesčiu gražiai paauksuoti, [pašventinti] 1784 m. vasario 3 d.

Bažnyčia Šv. arkangelo Mykolo titulu.

Bažnyčios pašventinimas minimas trečią sekmadienį po Velykų.

Bažnyčioje yra švento [Kryžiaus] medžio relikvijos.

Bažnyčioje yra tokios brolijos: 1) Šv. Rožinio, kuri įsteigta 1630 m., su brolijos Mišiomis, 2) Jėzaus Širdies brolija, įsteigta 1766 m. rugsėjo 26 d.³¹², su ketvirčių šven-

Namas Mosėdžio miestelio Kapų gatvėje, kuriame yra gyvenęs Juozas Tumas-Vaižgantas (dabar čia veikia globos namai). Danutės Mukienės nuotrauka

tėmis, 3) Viešpaties Dangun Žengimo brolija. Kitos šventės: 1) Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo, 2) šv. Antano, 3) penki pasninko penktadieniai su Švč. Sakramento išstatymu. Kryžiaus kelio stotys, arba kitaip Kryžiaus kelias, įvestos 1827 m. rugsėjo 10 d., iškilmingai apeinamas tris kartus per metus: 1) Viešpaties Dangun Žengimo, kaip Kryžiaus kelio įsteigimo, dieną, 2) Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo dieną, 3) Švč. Mergelės Marijos Rožančinės dieną.

Šventoriuje aplinkui bažnyčią yra 19 koplyčių, pastatytų Kalvarijų pavyzdžiu vietos klebono ir kanauninko šviesaus atminimo kun. Stanislovo Raubickio (*Rowbicki*) [kunigavimo] metu. Jos išmūrytos parapijos lėšomis, kuriose įstatyti Kryžiaus kelio stočių paveikslai.

Šventorius apjuostas akmenine tvora.

Klebonija statyta kartu su bažnyčia, tinkamai apkalta, su atskirai stovintiu namu, vadinamuoju vikariatu, skirtu kunigams vikarams. Prie klebonijos yra gana nemažas vaismedžių sodas. Ši klebonija priskirta prie III klasės. Jai paskirtos žemes neblogos. Iki 1842 m. ji turėjo 22 valakus ir 2 margus žemes. Jokios paskirtos fundacinės sumos nebuvo.

Prie šios bažnyčios yra dvi altarijos. Pirmoji – Jėzaus Širdies, įsteigta 1762 m. Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus, paskyrus jai 2 813 rublių fundacinę sumą³¹³.

(Nukelta į 54 p.)

Mosėdžio arkangelo Mykolo bažnyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 53 p.)

Antrąją įsteigė Žemaičių sufraganas Adomas Koščius, jai paskirta 1 705 rublių fundacinė suma.

Šių altarijų pastatai 1839 m. miestelio gaisro metu sudegė. Vienos jų pastatai altaristos Domyko Girkanto (*Girkont*) pastango mis kitais metais buvo atstatyti ir tebestovi iki šiol.

Mosėdžio parapiją sudaro 1 miestelis, 1 palivarkas, 34 kaimai. 3 viensėdžiai. Bajorkaimio čia nėra nei vieno. Parapijiečių iš viso yra 5 906, o įvairiai vadinamų gyvenamųjų namų – 497. Moralės atžvilgiu parapija dar pakankamai gerai vertinama, didele dalimi yra pavyzdinga, pamaldi, prie bažnyčios prieraiši, skaitančių knygų yra dauguma. Tik blaivybė per silpna, ypač tarp vyrų, kurių susitikinėjimais kanceliarijos reikalais tik gadina šį įspūdį.

Materialiniu atžvilgiu parapija laikosi dar geriau ir priklauso prie pirmaujančiųjų. Beveik visur kaimai gražiai apstatyti, virš stogų kyšo kaminai, gyventojų inventorius turtingas, jų [turimos] transporto priemonės, tiek vasaros, tiek žiemos, puikios. Apranga jau pritaikyta pagal šiuolaikinę madą, gera, o moterų elegantiška ir per brangi. Šilkas kartais dabina ir ne tokį svarbų asmenį.

Parapijos paviršius plokščias, kalnų beveik nėra, tik prie upių ir upelių esama nedidelių pakalnių. Žemė akmenuota, tačiau derlinga. Akmenų čia daug, ir iš jų visur daro akmenines tvoras. Miškai didele dalimi visur jau iškirsti, išskyrus Salantų pusę. Durpių sluoksnių labai retai kur randama. Pagrindinė upė – Bartuva, mažesnės – Ersla, Eiškūnas, Pelkūpis, *Rozupis*, *Derena*, *Dejninks*, ežero nėra nei vieno, o didesnės pelkės – *Szkalpelke* ir *Ungienine*.

Mosėdžio bažnyčia kadaise turėjo dvi filijas – Salantų ir Šačių bažnyčias. Abi jau seniai tapo parapijinėmis, ypač pirmoji. Šiandien nėra nei vienos filijos. Šioje parapijoje yra trys koplyčios: 1) Mosėdžio kapinėse yra mūrinė Šv. Kryžiaus titulo koplyčia, pastatyta 1845 m., 2) Erslos kaimo kapinėse stovi Šv. Kryžiaus titulo koplyčia, kur pirmoji iš ažuolo medienos buvo statyta jėzuitų, kadangi Ersla buvo Chodkevičių padovanota Kražių jėzuitams, 3) Šatraminių kaime yra medinė Švč. Mergelės Marijos Maloningosios titulo koplyčia.

SENOVĖS PAMINKLAI

Mosėdžio parapijoje visai mažai senovės paminklų, paliktų ateinančioms kartoms. Tačiau liaudyje išsilaiškė tradicija apie dvi žemaičių pilaites. Visų pirma tai *Krakių* pilaitė, o *Krakiė* – tai kalnas prie Krakių kaimo. Kita pilaitė vadinama *Szkalupylye*. Kaip šios pilaitės buvo vadinamos iš pradžių, šiandien jau nėra žinoma. Apie aukojimo kalnus, žemaitiškai vadintus *Aukaj* arba *Elkas*, tradicijoje nieko neišliko, kaip ir negirdėti apie kapavietes, vadintas *Milžinu kapaj*. Nelaimės, kurios nutiko gretimoms parapijoms karų su skandinavais, kryžiuočiais ir švedais metu, alino ir šią parapiją. Maro epidemija 1710 m. šioje parapijoje irgi nusinešė daug žmonių gyvybių.

Šioje parapijoje yra keletas buvusios Viešvėnų seniūnijos kaimų, vienas jų – buvusių jėzuitų Erslos kaimas su 31 namu, o likę kaimai priklausė Žemaičių vyskupams ir Salantų valdose kunigaikščiui Oginskiui.

Dar verta prisiminti kadaise buvusią tradiciją – kartą per metus valstiečių rengiamą šventę savo šeiminkams vyskupams. Tokios šventės, dalyvaujant daugeliui gyventojų ir dvasininkų, vykda-

Mosėdžio kapų koplyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

vo iki trijų dienų. Trečią dieną buvo vaišinamos viso kaimo šeiminkės. Tokias šventes, kaip neigiamai veikiančias valstiečius, 1815 m. panaikino kunigaikštis Juozapas [Giedraitis].

³¹⁰ Žygimantas Senasis paskirti fundaciją K. Bilevičiui iš tikrųjų nurodė 1544 m. spalio 13 d., o fundacija klebonui Kristupui paskirta 1545 m. lapkričio 30 d. [*Codex medicensis seu Samogitiae dioecesis*. Pars I. col. P. Jatulis, Roma, 1984. p. 303, 305].

³¹¹ Rankraštyje klaidingai nurodyta 1754 m. data, kuri veikiausiai atsirado perrašant.

³¹² Ši data ir brolių bei minimų švenčių numeracija rankraštyje surašytos kita ranka. Be to, tekstas šioje vietoje šiek tiek taisytas.

³¹³ Jėzaus Širdies altariją 1756 m. Mosėdžio bažnyčioje fundavo Liucija Manvydienė.